

Học liệu mở và các khái niệm cơ bản

Bởi:

Đỗ Ngọc Minh

Học liệu Mở (Open Course ware - OCW)

Thuật ngữ Học liệu mở (OpenCourseWare) được Viện Công nghệ Massachusetts - MIT (Mỹ) khai sinh vào năm 2002 khi MIT quyết định đưa toàn bộ nội dung giảng dạy của mình lên web và cho phép người dùng Internet ở mọi nơi trên thế giới truy nhập hoàn toàn miễn phí.

Với tiêu chí “Tri thức là của chung của nhân loại và tri thức cần phải được chia sẻ”, rất nhiều trường Đại học và Viện nghiên cứu trên thế giới đã tham gia phong trào học liệu mở và lập lên Hiệp hội Học liệu mở (OpenCourseWare Consortium) để chia sẻ nội dung, công cụ cũng như phương thức triển khai học liệu mở sao cho đạt được hiệu quả cao nhất. Giảng viên, sinh viên và người tự học ở mọi nơi trên thế giới, đặc biệt là từ các nước đang phát triển như Việt Nam, đều có cơ hội như nhau trong việc tiếp cận các tri thức mới.

Tài nguyên giáo dục Mở (Open Educational Resources – OER)

Tài nguyên giáo dục Mở là các tài liệu học tập được sử dụng, tái sử dụng và tái phân phối một cách tự do.

Thuật ngữ Tài nguyên giáo dục mở (OER) lần đầu tiên được thông qua tại diễn đàn UNESCO năm 2002 về tác động của Open Course Ware (OCW) cho giáo dục đại học của các nước đang phát triển dưới sự tài trợ của Quỹ William và Flora Hewlett. **Tài nguyên giáo dục mở bao gồm:**

- Nội dung học: Các khoá học đầy đủ, các tài liệu học tập, các module nội dung, các đối tượng học tập, tuyển tập, tạp chí,...
- Công cụ: Phần mềm hỗ trợ việc tạo lập, phân phối, sử dụng và cải thiện nội dung học tập mở bao gồm cả việc tìm kiếm và tổ chức nội dung, các hệ thống quản lý nội dung và quá trình học tập (CLMS), các công cụ phát triển nội dung, và các cộng đồng học tập trực tuyến.

- Các tài nguyên bổ sung khác: Các giấy phép sở hữu trí tuệ để thúc đẩy xuất bản các tài liệu mở, các nguyên tắc thiết kế, và việc bản địa hoá nội dung.

Giấy phép Creative Commons (CC License)

Giấy phép Creative Commons là một số giấy phép bản quyền ra đời vào ngày 16 tháng 12, 2002 bởi Creative Commons, một công ty phi lợi nhuận của Hoa Kỳ thành lập vào năm 2001.

Nhiều giấy phép, đặc biệt là hầu hết các giấy phép nguyên thủy, trao những "quyền nền tảng", như quyền phân phối một tác phẩm có bản quyền mà không được thay đổi, miễn phí, Một số các giấy phép mới hơn không trao những quyền này.

Các giấy phép Creative Commons hiện có ở 34 điều luật ở toàn cầu, với chín luật khác đang được phát triển.

Giấy phép nguyên thủy

Một loạt các giấy phép nguyên thủy đều cho phép những "quyền nền tảng". Chi tiết của những giấy phép này phụ thuộc vào phiên bản, và có thể lựa chọn một hoặc vài điều kiện sau:

Ghi công (by): Người nhận được giấy phép có thể sao chép, phân phối, trưng bày và trình diễn tác phẩm và tạo ra các tác phẩm phái sinh dựa theo tác phẩm gốc với điều kiện là họ phải ghi công tác giả hoặc người trao giấy phép theo cách họ yêu cầu.

Phi thương mại (Non commercial – nc) : Người nhận giấy phép có thể sao chép, phân phối, trưng bày, và trình diễn tác phẩm và tạo ra các tác phẩm phái sinh dựa trên tác phẩm gốc chỉ với mục đích phi thương mại.

Không phái sinh: (Non derivative - nd): Người nhận giấy phép có thể sao chép, phân phối, trưng bày và trình diễn nhưng phải đúng nguyên văn, nguyên bản tác phẩm, không được phép có tác phẩm phái sinh từ nó.

Chia sẻ tương tự: (Share alike -sa): Người nhận giấy phép có thể phân phối tác phẩm phái sinh nhưng bắt buộc phải dùng lại giấy phép y hệt như giấy phép đã cấp cho tác phẩm gốc

Trộn lẫn và so trùng những điều kiện này sinh ra mười sáu tổ hợp khác nhau, trong đó mười một giấy phép là giấy phép của Creative Commons. Trong năm giấy phép không đúng, bốn giấy phép có cả điều khoản "nd" và "sa", những tổ hợp mâu thuẫn với nhau; và một giấy phép không có điều khoản nào cả, tương đương với phát hành tác phẩm của ai đó ra phạm vi công cộng. Năm trong số mười một giấy phép hiện hữu nhưng thiếu

yếu tố Ghi công đã bị loại bỏ do 98% người cấp phép yêu cầu phải Ghi công, nhưng vẫn có thể xem được trên trang web. Do đó hiện nay có sáu giấy phép thường dùng:

1. Chỉ Ghi công (by)
2. Ghi công + Phi thương mại (by-nc)
3. Ghi công + Không phái sinh (by-nd)
4. Ghi công + Chia sẻ tương tự (by-sa)
5. Ghi công + Phi thương mại + Không phái sinh (by-nc-nd)
6. Ghi công + Phi thương mại + Chia sẻ tương tự (by-nc-sa)

Phần mềm Connexions Rhaptos

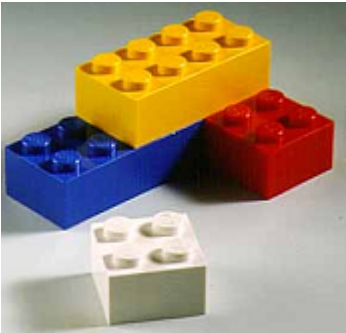
Connexions Rhaptos là tên của phần mềm nguồn mở hàng đầu trong thế giới OER, mạnh mẽ, miễn phí, và được phát triển bởi dự án Connexions của Đại học Rice, Hoa Kỳ từ đầu những năm 2000. Connexions Rhaptos giúp các tác giả công bố các tài liệu và hợp tác với nhau, các giáo viên nhanh chóng xây dựng và chia sẻ những chương trình giảng dạy theo yêu cầu, và học viên tìm hiểu mối liên hệ giữa các quan điểm, các khoá học và ngành học. Nội dung lưu trữ và chia sẻ trên phần mềm Connexions Rhaptos bao gồm những tài liệu giáo dục dành cho tất cả mọi người, từ trẻ em tới các sinh viên đại học hay những chuyên gia - được tổ chức thành các mô-đun nhỏ được kết nối thành các khóa học lớn hơn. Tất cả các nội dung đều được sử dụng miễn phí và tái sử dụng theo giấy phép chia sẻ - ghi công của tổ chức Creative Commons.

Với mục tiêu phát triển bền vững và giúp các hoạt động tạo lập, chia sẻ và đóng góp nội dung trên toàn thế giới được phổ biến rộng rãi hơn nữa, năm 2009, hiệp hội Connexions (Connexions Consortium) được thành lập. Quỹ Việt Nam (the Vietnam Foundation - VNF) là thành viên sáng lập và đồng thời là thành viên của uỷ ban kỹ thuật, hiện đang hợp tác chặt chẽ cùng văn phòng hiệp hội tại Houston để vận hành thử nghiệm và triển khai rộng rãi trước mắt tại Việt Nam phiên bản phần mềm Enterprise Rhaptos (ER)

Với khả năng hỗ trợ đóng góp nội dung, xuất bản và chia sẻ trên Internet một cách mềm dẻo, phần mềm phiên bản mới nhất hiện đã được chỉnh sửa và việt hoá cho phù hợp với Việt Nam và đang được triển khai tại website www.voer.edu.vn. Bất kỳ ai cũng có thể khai thác và sử dụng những tính năng, lợi ích do phần mềm này mang lại. Cho dù có máy tính hay không có máy tính, có Internet hay không có Internet, người dùng vẫn có thể đóng vai trò của một người tra cứu thông tin/tài liệu lưu trữ trong hệ thống hoặc vai trò của tác giả, giảng viên... đóng góp tri thức của mình cho nhân loại.

Ý tưởng Lego và “Cuộc cách mạng trong lĩnh vực xuất bản”

Về cơ bản nội dung trong hệ thống phần mềm Connexions được lưu trữ dưới hai định dạng: 1) **Module**: là một chủ đề nhỏ hoặc một phần hoàn chỉnh của chủ đề lớn; 2) **Course**: là tập hợp các Module được sắp xếp theo một trình tự nhất định để tạo thành một giáo trình. Ta có thể hình dung các Module như những hình khối Lego cơ bản (đủ kích cỡ, màu sắc, hình dạng) và các Course là những sản phẩm tạo thành do sự lắp ghép sáng tạo từ những hình khối Lego cơ bản này.

Xuất phát từ những Module (hình khối Lego cơ bản), nếu được cộng đồng chung tay góp sức, Chúng ta sẽ có một Kho chứa Module

Và từ Kho chứa Module đó, chúng ta sẽ có hàng nghìn, hàng triệu Course (giáo trình, bài giảng), có khả năng tái sử dụng và chia sẻ cho mọi người (Nguồn Connexions)

Cách tổ chức nội dung theo Module và Course cùng cách lưu trữ toàn bộ nội dung trong kho tài liệu dưới định dạng XML (ngôn ngữ đánh dấu mở rộng) đã làm cho việc xuất bản, sử dụng và tái sử dụng nội dung linh hoạt và dễ dàng hơn bao giờ hết. Nhiều người đã cho rằng sự xuất hiện của hệ thống phần mềm Connexions đã tạo ra một cuộc Cách mạng trong lĩnh vực xuất bản.

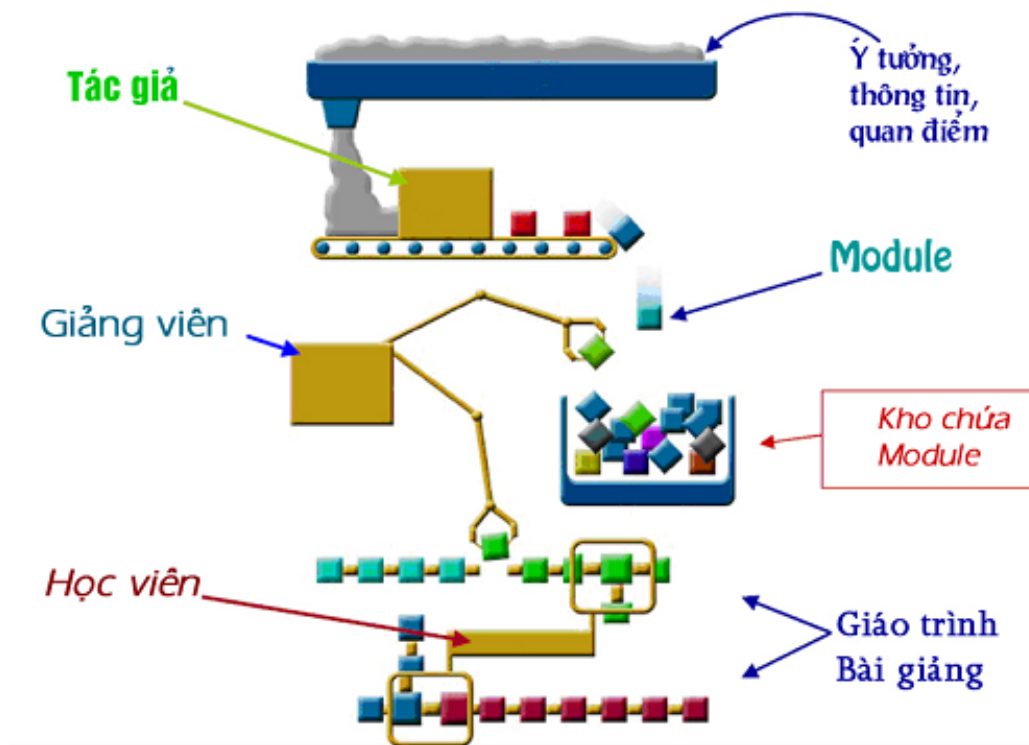
Hình minh họa dưới đây cho ta thấy một quy trình cơ bản trong hệ thống:

Xuất phát từ những *ý tưởng, thông tin, hay quan điểm...*, **Tác giả** sẽ sắp xếp các ý tưởng này theo trật tự logic và dùng công cụ *Authoring tools* của hệ thống để tạo ra Module. Các Module này sẽ được lưu trữ trong Kho lưu trữ *Content Commons*.

Giáo viên, giảng viên, với kinh nghiệm của mình, sẽ sử dụng các Module này theo một trật tự nhất định thông qua công cụ soạn thảo bài giảng *Course Composer*. Kết quả của việc sắp xếp các Module kiến thức này sẽ tạo ra các *giáo trình/bài giảng (Course)* theo chủ định của người Giảng viên.

Bạn đọc, người tra cứu là những **Sinh viên, học viên (Students)** sẽ là những người thụ hưởng kết quả này.

Và cuối cùng, **bất kỳ ai** cũng có thể đóng một/toàn bộ các vai trò trên.

Mô hình hoạt động của hệ thống phần mềm Connexions – Nguồn Connexion